

Toespraak van mr. W. Aantjes, voorzitter AR-Tweede Kamerfractie

Ruimte maken en ruimte vragen

Het zal ook de meesten uwer niet ontgaan zijn dat ik mij in de weken na het CDA-congres zeer terughoudend heb opgesteld ten aanzien van de daar gerezen problemen. Ik heb mij beperkt tot een discussie met mevr. Leijten in Nederlandse Gedachten *) en tot een bijdrage in de artikelen-serie die het dagblad Trouw aan de kwestie heeft gewijld. Die terughoudendheid had drie oorzaken.

Drie redenen

De eerste reden is dat de beslissing die vandaag wordt genomen een zaak is van de partij. Sommigen hebben voortdurend getracht het te doen voorkomen alsof het om een standpunt-Aantjes ging. Bijna zou ik zeggen: was het maar waar! Dan was het probleem namelijk snel en eenvoudig op te lossen geweest. Ik heb echter het standpunt van de ARP vertolkt, zoals tot drie keer toe uit een verklaring van het partijbestuur is gebleken en zoals dat ook in overeenstemming is met het overwegende gevoel van de fractie.

Tot de misvatting dat het om een standpunt-Aantjes zou gaan heb ik mijnerzijds niet willen bijdragen. Ik heb vandaag in de vergadering dan ook voor niemand geapplaudisseerd. De partij weet naar mijn mening zeer goed waar het over gaat en waarover zij vandaag heeft te beslissen. Daar is mijn interventie niet voor nodig.

Een tweede overweging is geweest dat ik de moeilijkheden met de beide andere partijen niet heb willen aanscherpen. Er zijn van buitenaf acties geweest tot beïnvloeding van de beslissing die vandaag moet worden genomen en tot het uitoefenen van morele druk.

Ik heb mij daartegen niet afgezet, omdat dit nooit bevorderlijk kan zijn voor het CDA. Fractievoorzitter Van Tellingen zou kunnen bevestigen, dat ik in de afgelopen weken tientallen aanvragen om interviews heb geweigerd. Hoewel het zwijgen weleens moeilijk is gevallen, heb ik zowel voor dag- en weekbladen als voor radio en televisie in de afgelopen weken de grootst mogelijke terughoudendheid betracht.

Mijn derde en belangrijkste motief is echter, dat het, waar het evangelie in geding is, om een tere zaak gaat. Hoe meer we erover praten, hoe meer we het risico oproepen eraan in de weg te staan. Er is dan ook niets dodelijker voor het door mij verdedigde standpunt dan telkens weer de vraag voorgelegd te krijgen: „Leg het nog eens uit!”

Het evangelie is niet een zaak om over te praten, maar om vanuit te

*) Discussie met mevr. mr. J. J. M. S. Leyten-de Wijkerslooth de Weerdesteyn, vice-voorzitster van de KVP in Nederlandse Gedachten van 20 september 1975.

handelen. Het is een kracht, die werkt en werken wil door mensen. Meer door mensen dan door een program.

Vertegenwoordigers zijn het CDA

Het CDA richt zich tot het gehele volk; niet tot haar vertegenwoordigers, maar met en door middel van haar vertegenwoordigers tot het gehele volk. Die vertegenwoordigers zijn het CDA in de politieke praktijk. Daarom moeten zij herkenbaar zijn als het CDA in al zijn wezenlijke kenmerken. Ik zou hier willen herinneren aan de eerder door mij in Nederlandse Gedachten *) en Trouw gemaakte vergelijking met de school.

De vertegenwoordiger moet elke dag het woord spreken en de daad stellen namens de politieke richting, die het evangelie als richtsnoer heeft aanvaard.

Wat is het dan toch te veel gevraagd dat hij erkent (neen dat is nog te sterk gezegd, maar dat hij althans „geacht wordt” te erkennen) dat dit ook voor hemzelf bij het nemen van zijn beslissingen in de politiek het kompas is?

*) Rubriek „Van A tot U” in Nederlandse Gedachten van 20 september 1975.

Prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp en mr. W. Aantjes met elkaar in gesprek tijdens de AR-partijraad van 27 september 1975 te Rotterdam.

Albeda heeft hier gezegd dat de betere weg is het samen spreken vanuit ons uitgangspunt. Daar ben ik het mee eens. Mag dan aan kandidaten worden gezegd, dat ervan wordt uitgegaan dat dit voor hun politieke werk ook hun uitgangspunt is?

Niet de formulering, maar de inhoud

Misschien zal iemand zeggen, en het wordt gezegd: dat gebeurt toch via het program?

Dit is een overschatting van een program. Wij kunnen het evangelie niet „vangen” in een program. Het werkt alleen als het een dagelijks vernieuwende kracht is.

Het gaat niet om een formule. Juist niet! Hoe vaak moet ik die caricatuur nog bestrijden?

Er is dan ook geen sprake van dat zich hier grondslagdiscussies zouden herhalen, zoals deze in de tweede helft van de veertiger jaren in onze kring hebben gewoed.

Het is ook geen kwestie van een verschil in spraakgebruik. Ik wil daar juist graag erg voorzichtig mee zijn. In de voorgaande jaren heeft met name de KVP al verbale kniebuigingen genoeg gemaakt. Altijd was er dan wel een directeur van de Kuypersstichting die daarvoor de meest zuivere formulering vond. Daarom begrijp ik sommiger wroeging thans wel, maar zij reageren die mijns inziens op de verkeerde af.

Het gaat niet om de formules, juist niet, het gaat om de inhoud, om de zaak. Helaas moet dat wel in woorden worden uitgedrukt omdat ons geen andere mogelijkheden ter beschikking staan. Ik geloof dan ook dat Schut ten onrechte veronderstelt dat het een kwestie van interpretatie is. Het verschil is inhoudelijk niet gering, zoals ook door de voorzitter van de KVP nadrukkelijk is gesteld.

De laatste linie

Het gaat daarbij niet om het geven van een oordeel over iemands al dan niet christen-zijn. Wie daarover wil oordelen, zal zelf als eerste onder dat oordeel vallen!

Het gaat om het appèl. Het appèl op de ander, op elkaar, en vooral en allereerst op jezelf.

Als al het andere faalt en tekort schiet, wat blijft er dan in een christen-democratisch appèl anders over dan dit laatste appèl? Dat kan niet worden gemist. Dan ben je teruggevallen op wat ik heb genoemd de uiterste linie.

Die laatste linie is ook nodig omdat er geen reden is al te optimistisch over de mens te denken. Ondanks mijn moeite met zondag 3 van de Heidelbergse Catechismus (waarvan echter zowel prof. Runia als prof. Rothuizen als Algra hebben uitgelegd dat het op een misverstand berust)

kan ik ook niet zo optimistisch over de mens denken. De mens is niet gewillig, maar weerbarstig als het om het evangelie gaat. Het evangelie is niet naar de mens maar gaat tegen de mens in. Maar het kan ons wel uitzicht bieden en verder helpen, waar wij dat uitzicht niet meer zien. Wat het betekent om op die laatste linie met elkaar te kunnen terugvallen, hebben wij als partij en fractie sinds 1973 ondervonden. Als wij hieraan voor het CDA vasthouden, is het niet omdat wij dat zo willen, maar omdat het CDA het niet kan missen.

Dat het CDA-congres deze visie heeft afgewezen is geen zaak van spraakgebruik of interpretatie, maar heeft een inhoudelijk niet gering probleem opgeroepen.

Het CDA wil antwoord geven op de uitdaging van het evangelie. Om antwoord te kunnen geven, moeten wij beginnen met naar het evangelie te luisteren. Niet slechts eenmaal in de vier jaar bij het opstellen van het program, maar elke dag.

Mag dan van mensen, die het elke dag doen moeten, worden gevraagd, of althans worden verondersteld, dat zij voor dat werk daar hun oor te luisteren willen leggen?

Solidair uit verantwoordelijkheid

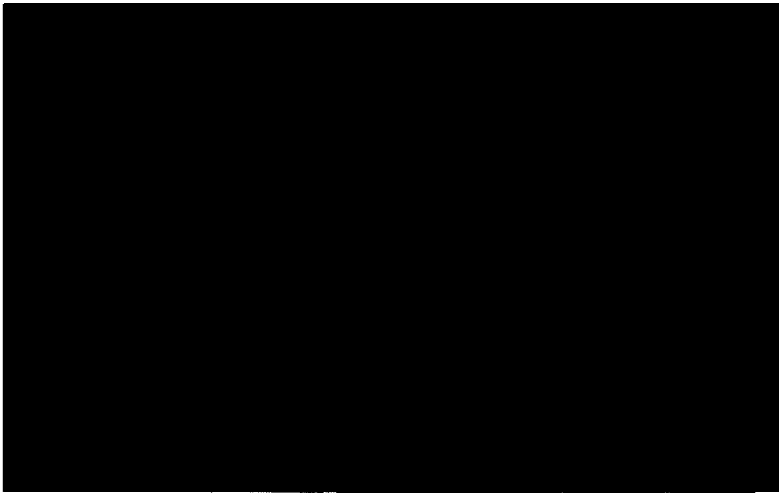
Schut heeft straks in zijn toespraak een beroep gedaan om solidair te zijn. Ik val hem daarin bij.

Wanneer ik het anti-revolutionaire standpunt met overtuiging heb verdedigd dan is dat uit solidariteit met groepen en mensen, waarvoor ik mij sterk mee verantwoordelijk gevoel.

Ik voel mij niet alleen verantwoordelijk voor de ARP. Natuurlijk ook voor de ARP, gezien mijn functie en zeker gezien onze gezamenlijke weg van de afgelopen jaren.

Niet minder echter gevoel ik mij mee verantwoordelijk voor de CHU die ons historisch en principieel het naast staat. Ook wij rekenen de Savornin Lohman tot onze politieke voorvaders.

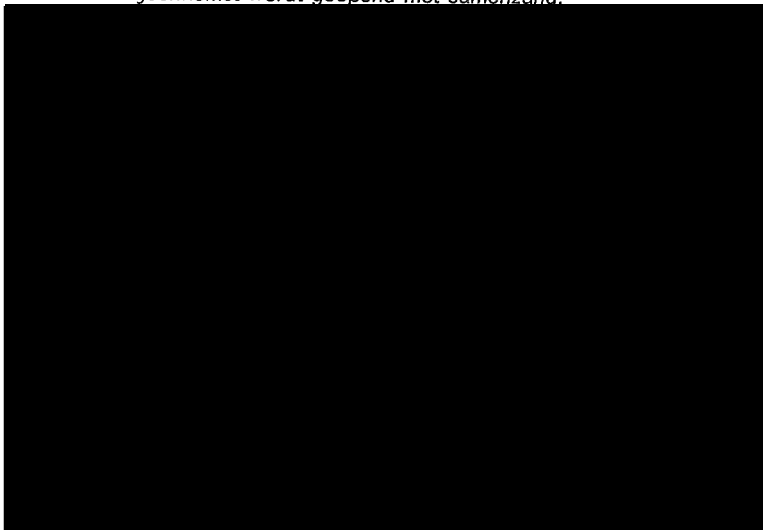
Met name voel ik mij ook mee verantwoordelijk voor de KVP. Hoogendijk heeft straks gesproken over de vrienden die over en weer zijn ontdekt. Dat geldt ook voor mij en dat trekt sterk aan mij. Uit het verleden komen mij dan namen voor de geest als die van Theo Koersen, Jan Peters en Victor Marijnen, maar ook Kamerleden en bewindslieden van vandaag. Het gaat echter niet om een vriendenclub. Het gaat om iets anders. Het gaat om de christen-democratie, ook als de vrienden van vandaag er niet meer zijn. In de katholieke wereld zijn er velen, die de ontwikkeling van de afgelopen jaren van harte toejuichen, maar zich niettemin afvragen of met het proces van declerikalisatie niet te veel overboord wordt gezet. Die reactie is overigens wel begrijpelijk, maar hier en daar rijst toch twijfel of het proces niet te ver doorslaat. Ik verwijs bijvoorbeeld naar de Universiteit te Nijmegen. Ook in onze eigen wereld zouden trouwens ver-

De partijraad van de ARP in extra vergadering te Rotterdam bijeen op 27 september 1975.

Boven: J. Lanser (midden) in gesprek met mr. W. Aantjes (links) en prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp (rechts).

Onder: de bijeenkomst wordt geopend met samenzang.

gelijkbare voorbeelden te noemen zijn. In dat geweldige proces gevoel ik mij sterk met de katholieke wereld en de KVP verbonden.

Hilterman heeft eergisteren in de Telegraaf gezegd dat het standpunt Aantjes uit de tijd is (datzelfde verwijt heb ik trouwens al eerder gelezen in een open brief). Het standpunt-Aantjes past volgens Hilterman alleen in een tijd, waarin het gezin, de bijzondere school en de kerk nog een centrale plaats innemen. Dat heeft mijnheer Hilterman dan goed begrepen, want zo is het precies.

Nieuwe en hernieuwde belangstelling

Niet alleen voor ARP, CHU en KVP gevoel ik mij mee verantwoordelijk, maar ook voor velen buiten onze kring. Aan de christelijke partijen is vaak en niet ten onrechte het verwijt gemaakt dat zij in de afgelopen jaren mensen van zich vervreemd hebben die zij hadden moeten kunnen behouden, en dat zij niet meer aanspreekbaar waren voor mensen die zij zouden moeten kunnen bereiken.

In de afgelopen jaren, en na het CDA-congres blijkt dit versterkt voelen velen hunner zich (weer) door de mogelijkheden van de christen-democratische weg aangesproken. Die mensen vinden de discussies, zoals die thans binnen het CDA plaatsvinden, niet onbelangrijk.

De Gaay Fortman heeft straks terecht gezegd dat die het soms beter hebben begrepen dan velen binnen het CDA. Nog nooit is er buiten onze kring zoveel discussie gevoerd over de CDA-problematiek als vandaag. Daar worden de discussies gevoerd, die allereerst in onze eigen kring gevoerd zouden moeten worden.

Het CDA wil ook anderen winnen. Gezien wat ik zojuist heb gezegd zou ik daar de vraag aan willen verbinden: welke anderen? Dat zullen dan toch mijns inziens allereerst diegenen moeten zijn, die thans zo'n actieve belangstelling voor onze huidige problemen tonen.

Aanvaarding van ons voorstel zou mijns inziens de weg hebben geopend om de gehele ARP met overtuiging en enthousiasme en bovendien een bredere rand in het CDA in te brengen.

Voor die (opnieuw) ontwaakte belangstelling gevoel ik mij niet in de laatste plaats verantwoordelijk, als ik blijf proberen het CDA voor onze gedachte te winnen.

Christen-democratie in Europa

In de vijfde plaats echter wordt mijn visie mede ingegeven door solidariteit met en mede verantwoordelijkheid voor de christen-democratie in Europa.

Ik heb iets meegemaakt van de beginjaren van de Duitse CDU, met name rondom de persoon van Ehlers. Wie vandaag spreekt met degenen, die toen zo enthousiast mee van start gingen, wordt getroffen door hun teleurstelling over de wijze, waarop de CDU zich van zijn principiële uitgangs-

punten heeft verwijderd.

Daaraan denk ik als ik zeg, dat het bij het CDA niet gaat om 1977, maar om 1987 en 1997.

De Europese Unie van Christen-Democraten waarin de Europese christen-democratische partijen zijn verenigd, bereidt op het ogenblik een Europees manifest voor. Van de zijde van de Nederlandse vertegenwoordigers (dat was niet een AR-man, maar de CHU-er Oliemans en de KVP-er Kleisterlee!) is bepleit in dit manifest een passage op te nemen over de grondslag van het politieke program en beleid van de christen-democratie. Dit voorstel heeft van geen enkele der andere christen-democratische partijen in Europa bijval ondervonden. Integendeel, er is een beroep op Nederland gedaan om daarvan af te zien en de eenheid van de christen-democratie daarvoor niet op het spel te zetten.

Ik ben er voorstander van dat de Nederlandse christen-democratische partijen deel uit blijven maken van de EUCD. Maar bij de totstandkoming van het CDA dienen wij er naar vermogen voor te zorgen dat wij niet de weg van de Duitse CDU opgaan en dat het CDA binnen de EUCD het evangelische geweten blijft dat het gelukkig op dit ogenblik is.

In zijn eerder geciteerde artikel in de Telegraaf heeft Hilterman gezegd dat er in Europa een krachtig tegenwicht tegen het socialisme moet komen, maar dat conservatieven en liberalen daarvoor getalsmatig niet voldoende zijn en dat daarom een krachtige christen-democratie moet komen.

Als wij voorstander zijn van een krachtige christen-democratie, dan heeft dat andere gronden. Dan gaat het om de eigen boodschap die zij wil brengen.

Het gaat om de herkenbaarheid van het principiële karakter. Het beginsel niet slechts als een „gewaad”, maar wel meer dan als de kleren van de keizer.

Geen onzuivere elementen

Die discussie moet niet met onzuivere elementen worden belast.

Daartoe behoort de voorstelling van zaken als zou de strijd tussen Kuyper en Lohman in de huidige discussies herleefd zijn. Van de zijde van de CHU is een oproep gedaan om elkaar te vinden op basis van De Savornin Lohman. Ik heb er geen enkel bezwaar tegen, als wij als uitgangspunt zouden aanvaarden, dat ieder zich bij het CDA kan voegen (en nu gebruik ik de formule-De Savornin Lohman) „mits hij zijne verplichting erkent op publiek terrein zich te onderwerpen aan de ordinantiën Gods”. Ik weet niet of wij het elkaar zouden mogen aandoen zich naar een dergelijke bijna Kuyperiaanse terminologie te schikken, maar ik zou er geen bezwaar tegen hebben. Het gaat wel verder dan wij hebben verlangd.

Evenmin zou ik er bezwaar tegen hebben wanneer voor de landelijke vertegenwoordigers hetzelfde vereiste zou gelden als het CDA voor de

plaatselijke verbanden heeft aanvaard, namelijk „allen die grondslag en doel van het CDA onderschrijven”. Zoals bekend ben ik niet zo onderschrijverig, maar ik zou er ook geen bezwaar tegen hebben. Alleen is het wel wat strakker geformuleerd dan door ons is voorgesteld. Deze voorbeelden bewijzen wel dat het in feite niet slechts om een formulering gaat.

ARP is CDA-gezind

Evenmin mag enige twijfel worden geuit aan de gezindheid van de ARP jegens het CDA, zoals helaas wel is gebeurd. Ik gevoel mij eerst christendemocraat en pas daarna anti-revolutionair. In de voorafgaande jaren heb ik met overtuiging en enthousiasme meegedaan.

De artikelen die ik daarover bijvoorbeeld in 1972 heb geschreven onderschrijf ik nog geheel. Nog in februari van dit jaar, toen enkele leden van de fractie grote moeite hadden met de aanvaarding van de statuten door de partij, heb ik daarvan overduidelijk blijk gegeven. Het is ook ter demonstratie van die gezindheid geweest, dat ik mij tenslotte niet ben blijven verzetten tegen een verdeelsleutel voor een gemeenschappelijke lijst, die zeer in het voordeel van de CHU is. Hoewel dat natuurlijk niet gemakkelijk is voor een fractievoorzitter, die bij dergelijke besprekingen al zijn fractieleden steeds in het achterhoofd heeft, hebben wij daarmee toch willen demonstreren dat het ons primair niet gaat om de mannetjes of de zetels, maar om het beginsel en het beleid.

Daarom ben ik ook met de u door het partijbestuur voorgelegde resolutie accoord gegaan, hoewel ik op sommige onderdelen bepaald een andere voorkeur had.

Het slot van deze resolutie bevat een poging om ruimte te vragen en om ruimte te maken.

Niet wij zetten vandaag met onze beslissing het CDA op het spel. Wij moeten ons dat dilemma ook niet van buitenaf of van binnenuit laten opdringen. Die consequentie wensen wij niet aan een beslissing van vandaag te verbinden. En de verantwoordelijkheid voor dergelijke consequenties wijzen wij dan ook uitdrukkelijk terug.

Uitgang in het hart

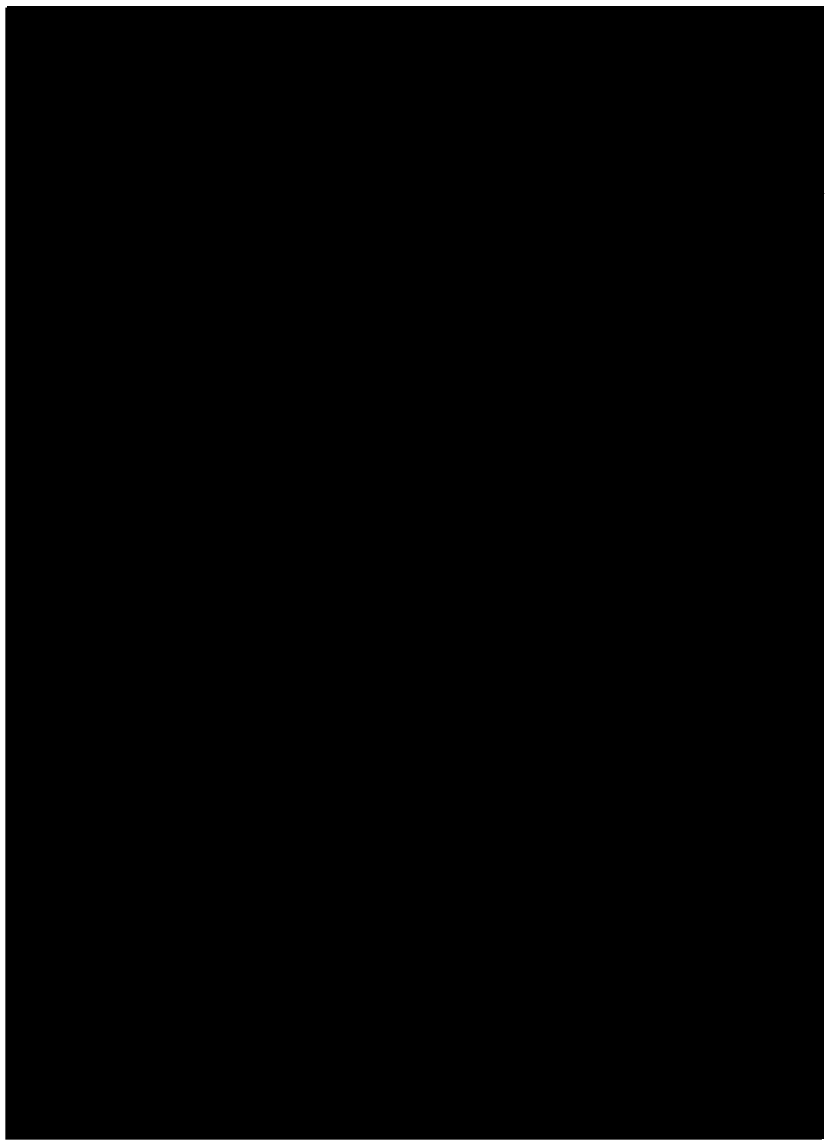
Dankbaar ben ik voor de sfeer van de discussie van vandaag en voor de gezindheid die hier ten aanzien van het CDA is gebleken.

Dick Kuiper heeft in zijn openingswoord gezegd: uit het hart zijn de uitgangen des levens. Ik zou daaraan willen toevoegen: uit het hart zijn ook de uitgangen naar het leven; naar alle terreinen des levens.

Ook onze weg naar het CDA vindt zijn uitgang in het hart.

Ik beslis hier niet. U beslist ook niet over mij of terwille van mij. Dat is trouwens volstrekt niet interessant.

Ik annexeer dan ook geen der mij voorgaande sprekers voor mij. Iedereen

Eppo Doeve in Elseviers Magazine van 6 september 1975.

citeert altijd graag datgene uit andere toespraken wat hem past. Ik treed ook niet in de discussies over de tekst van de resolutie. Naar mijn mening biedt de resolutie de ruimte, ook om over de suggesties van Goudzwaard met elkaar te spreken. De resolutie bevestigt ons standpunt en vraagt ruimte voor het gesprek. Het vraagt die ruimte en het wil die ruimte ook geven. De resolutie bevat geen nieuwe voorwaarden en legt geen nieuwe hypotheek.

Anderzijds is het ook niet zo, dat het verantwoord zou zijn om te zeggen: de ene lijst moet er komen, ongeacht of wij het eens worden, zoals in het amendement-Zijlstra gebeurt. Zo is het ook niet. De resolutie constateert met het oog op een gemeenschappelijke lijst nuchter en reëel dat het nodig is dat we het met elkaar over de gerezen problemen eens worden.

Ruimte voor het gesprek

Wellicht kunnen de suggesties van Goudzwaard en Schut tot een oplossing bijdragen. Ik begrijp de grote bijval wel, die hun toespraken hebben opgeroepen. De neiging daartoe is ook bij mij aanwezig. In de eerste plaats gezien de mensen, van wie deze suggesties zijn uitgegaan, en verder ook vanwege het gevoel dat erdoor wordt opgeroepen dat hun gedachten ons zouden kunnen uitheffen boven het dilemma waarin wij zijn terechtgekomen.

Dit laatste moet naar mijn gevoel ook gebeuren. Het is echter altijd moeilijk om te overzien wat de betekenis is van voorstellen die staande een vergadering als deze worden gedaan. Zij moeten zeer serieus worden bezien, maar ik geloof niet dat wij ons er nu al op moeten vastleggen. Het mogen in elk geval geen nieuwe „eeuwige" beginselen worden die op den duur het evangelie gaan vervangen en verdringen. Wat dat betreft hebben wij ons leergeld, naar ik meen, wel betaald.

Mijns inziens biedt de resolutie er echter wel de ruimte voor. De resolutie vraagt juist om ons niet bij voorbaat vast te leggen, noch op het standpunt van de meerderheid van het CDA-congres, noch op het AR-standpunt. Wij willen ruimte maken en ruimte vragen. Een ruimte, die mijns inziens voldoende is ook om de suggesties van Goudzwaard en Schut in te betrekken.

De beste weg daartoe is naar mijn mening het aanvaarden van de resolutie van het partijbestuur. Ik ga er niet over in discussie. U beslist. Wel doe ik een dringend beroep op u de resolutie van het partijbestuur in ongewijzigde vorm uw steun te geven.